

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาพยนตร์เป็นสื่อ (media) ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นสื่อมวลชน (mass-media) แขนงหนึ่ง เป็นสถานะที่มีการยอมรับโดยทั่วไป โดย Jowett and Linton (อ้างถึงใน ศิริชัย ศิริเกษ, 2531, หน้า 5) ได้เสนอว่า ภาพยนตร์เป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสาร ที่ถูกถ่ายทอดออกจากวัฒนธรรมมวลชน เป็นวัฒนธรรมที่ต้องถ่ายทอดผ่านสื่อเพื่อไปถึง ผู้ชมเป็นจำนวนมาก โดยผู้ชมจำนวนมากในที่นี้ คือ ผู้รับสารตามองค์ประกอบของ กระบวนการสื่อสารมวลชน

ปัจจุบัน ภาพยนตร์เป็นสื่อมวลชนที่มีผู้ชมเป็นจำนวนมาก เป็นธุรกิจขนาดใหญ่ และมีกระบวนการผลิตเป็นระบบอุตสาหกรรม นอกจากนี้จะได้รับการยอมรับว่าเป็นสื่อมวลชนแล้ว ในแง่ของความเป็นศิลปะ (art) ภาพยนตร์เองก็ได้รับการยอมรับอีกเช่นกันว่าเป็นงานศิลปะ มีการให้ความสำคัญและเอ่ยถึงภาพยนตร์ว่าเป็นศิลปะ แขนงที่ 7 โดยเฉพาะเมื่อ Canudo (อ้างถึงใน บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา, 2552ก, หน้า 28) นักวิจารณ์ภาพยนตร์และนักทฤษฎีภาพยนตร์ชาวอิตาลี เป็นผู้ที่ยกขานภาพยนตร์ว่าเป็นศิลปะแขนงที่ 7 มาตั้งแต่ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 เพื่อยืนยันสถานภาพของภาพยนตร์ ในสถานะของการเป็นงานศิลปะ อันมีที่มาจากส่วนผสมของศิลปะทั้ง 6 แขนง ซึ่งได้รับการยอมรับมาก่อนหน้านี้ ได้แก่ ศิลปะวาดด้วยเนื้อที่ คือ ภาพเขียน สถาปัตยกรรม และการเดินร่า และศิลปะที่วาดด้วยเวลา คือ ดนตรี การละคร และวรรณกรรม

ภาพยนตร์จึงดำรงตนอยู่ในสองสถานะ คือ เป็นทั้งสื่อมวลชนและเป็นทั้งงานศิลปะ เมื่อภาพยนตร์ได้รับการยอมรับทั้งสองสถานะ ทำให้แนวทางในการศึกษาของภาพยนตร์ มีอยู่ 2 ลักษณะ โดยเฉพาะกับการศึกษาภาพยนตร์ในประเทศไทย ซึ่งอยู่ในลักษณะ ที่คลุมเครือ ไม่สามารถจัดหมวดหมู่ จัดวางตำแหน่งของตนเองได้อย่างลงตัว นักวิชาการ

บางกลุ่มอาจจะมุ่งเน้นศึกษาบทบาทหน้าที่ของภาพยนตร์ในฐานะที่เป็นสื่อมวลชน ในขณะที่นักวิชาการบางกลุ่มอาจจะศึกษาภาพยนตร์ในฐานะที่เป็นงานศิลปะ แนวทางการสร้างสรรค์ มุมมองทางอารมณ์ ความรู้สึก ในขณะที่บุคคลทั่วไปเองก็มองภาพยนตร์ว่าเป็นสิ่งบันเทิง ไม่ได้เป็นกิจกรรมทางปัญญาเหมือนในต่างประเทศ

Lehman and Luhr (2003) กล่าวว่า ผู้คนกับการตอบสนองต่อภาพยนตร์เรื่องหนึ่ง เป็นเรื่องของความหลากหลาย ภายหลังจากภาพยนตร์จบ บริเวณหน้าโรงภาพยนตร์ จะมีการถกเถียงกันอย่างขั้ดแย้ง ด้วยความคิดเห็นที่แตกต่าง ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้ อาจใช้วิธีการทางวิชาการเพื่อเข้ามาหาคำตอบได้

การพยายามอธิบายและแสดงความคิดเห็นว่า ภาพยนตร์เรื่องนั้น ๆ เป็นอย่างไร โดยวิธีการที่จะค้นหาว่า ภาพยนตร์เรื่องนั้นเป็นอย่างไร รูปแบบวิธีการในทางวิชาการ น่าจะเป็นอีกกลวิธีหนึ่งที่ทั้งสามารถอธิบายและพิสูจน์ความเป็นภาพยนตร์ได้

คุณค่าของความเป็นภาพยนตร์สามารถพิสูจน์ได้จากประวัติศาสตร์ของภาพยนตร์ เพราะตั้งแต่อดีตจะพบว่า พัฒนาการของสื่อภาพยนตร์ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับสอดคล้องไปกับยุคสมัย ประวัติศาสตร์ทางสังคม และวัฒนธรรมมวลชน เพราะภาพยนตร์มักจะนำเสนอเรื่องราวเหตุการณ์แวดล้อมที่เกิดขึ้นเหล่านั้น

สื่อภาพยนตร์ได้ทำหน้าที่สะท้อนสังคมและวัฒนธรรมของชาตินั้น ๆ อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากภาพยนตร์มีเนื้อหาที่ครอบคลุมเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในแต่ละยุคสมัย ทั้งสภาพเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และสังคมได้เป็นอย่างดี (รักษานต์ วิวัฒน์สินอุดม, 2550, หน้า 32) ในประเทศไทย ภาพยนตร์ไทยถือได้ว่าเป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตชีวามากที่สุดอย่างหนึ่งในสังคมไทย การรุ่งหรือร่วงในด้านต่าง ๆ ของภาพยนตร์ไทยล้วนเกิดจากสภาวะของสังคมในยุคสมัยนั้น ๆ นอกจากเหตุผลทางธุรกิจที่ทำให้ภาพยนตร์ไทยยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ ค่านิยม ระบบคิด ความคิดของคนไทยก็มีผลต่อการเป็นไปของภาพยนตร์ไทย (ดังกมล ณ ป้อมเพชร, 2550, หน้า 216)

ถึงแม้จะมีการยอมรับว่า ภาพยนตร์ไทยเป็นรูปแบบหนึ่งของการบันทึกสังคม แต่ในแวดวงวิชาการ การยอมรับให้ภาพยนตร์เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์สังคม ยังคงไม่ได้รับการยอมรับอย่างสมบูรณ์แบบมากนัก อาจเป็นเพราะสื่อภาพยนตร์เบื้องต้น

มักถูกประเมินค่าว่าทำหน้าที่แค่ให้ความบันเทิง ไม่ได้มีคุณค่าในเชิงสังคมหรือถึงมีก็น้อยมาก เรื่องราวเนื้อหาในภาพยนตร์ไทยเองก็มักถูกตั้งข้อหาว่าเป็นน้ำเน่า

การใช้ภาพยนตร์ในการวิเคราะห์สังคมจึงยังไม่ได้เริ่มต้นและมีบทบาทอย่างจริงจังมากนักในแวดวงวิชาการไทย สาเหตุประการหนึ่งอาจเป็นเพราะว่า โดยทั่วไปนักวิชาการยังคงรังเกียจรับรองอนความเป็นน้ำเน่าของภาพยนตร์ไทยกันอยู่ (บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา, 2552ก, หน้า 96)

งานวิจัยไทยที่มีการใช้ภาพยนตร์เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์สังคมที่ผ่านมา ก็มักจะเลือกใช้ภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาสะท้อนสังคมโดยตรงไปตรงมา เช่น งานวิจัยของ อนุสรณ์ ศรีแก้ว (2534) ศึกษาเรื่อง ปัญหาสังคมในภาพยนตร์ของ ม.จ. ชาตรีเฉลิม ยุคล และของ สมชาย ศรีรักษ์ (2550) ศึกษาเรื่อง ภาพยนตร์ไทยและบริบททางสังคม-พ.ศ. 2510-2525 ที่เป็นการวิเคราะห์ภาพยนตร์ไทยว่ามีบริบททางสังคมเป็นอย่างไร

ในขณะที่ยังไม่เคยมีการทดลองใช้ภาพยนตร์เพื่อวิเคราะห์สังคม ด้วยมุมมองตามแนวทางการศึกษา ด้วยรูปแบบของ Genre หรือตระกูล ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาตามลักษณะเด่นของภาพยนตร์ในแต่ละประเภท ซึ่งจะแตกต่างจากภาพยนตร์สะท้อนสังคมอย่างชัดเจน ภาพยนตร์ในตระกูลอื่น ๆ ได้ถูกนำมาเป็นเครื่องมือทางวิชาการในการวิเคราะห์สังคมอยู่น้อยมาก

ภาพยนตร์รัก ภาพยนตร์ผี ภาพยนตร์ตลก อันเป็นตระกูลเด่น ๆ ของภาพยนตร์ไทย ที่ในแต่ละปี อุตสาหกรรมภาพยนตร์ไทยจะผลิตภาพยนตร์ไทยทั้งสามตระกูลนี้ออกมาเป็นจำนวนมาก ซึ่งตระกูลภาพยนตร์ทั้งสามล้วนมีรูปแบบลักษณะที่ชัดเจน สามารถจำแนกออกเป็นตระกูลในภาพยนตร์ไทยได้ โดยการสร้างสรรค์ภาพยนตร์ตระกูลเหล่านี้มักเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ชมเป็นหลัก เพื่อสร้างผลกำไรให้กับนายทุนเจ้าของทุนสร้างภาพยนตร์ เพื่อความอยู่รอดในธุรกิจภาพยนตร์ไทย ท่ามกลางการแข่งขันเพราะภาพยนตร์ไทยอยู่ในสถานะของสื่อมวลชนที่เป็นอุตสาหกรรม

ภาพยนตร์ทั้งสามตระกูลจึงมักถูกมองอย่างดูแคลนและมองไม่เห็นประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสมัยปัจจุบันวงการภาพยนตร์ไทย ภาพยนตร์ผี และภาพยนตร์ตลก กำลังถูกตั้งคำถามถึงปรากฏการณ์ความนิยมอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกับตระกูลภาพยนตร์ตลก เริ่มถูกตั้งคำถามและเป็นที่สงสัยของสังคมมากขึ้นถึงคุณภาพของภาพยนตร์

เมื่อปัจจุบันผู้สร้างสรรค์ไปจนถึงผู้กำกับภาพยนตร์ ส่วนหนึ่งเป็นคาราตลกที่ไม่มีความรู้ทางด้านสื่อสารมวลชน และไม่มีความรู้ในทางวิชาการด้านภาพยนตร์เลย

การใช้ภาพยนตร์ตลกไทยเพื่อมาวิเคราะห์สังคมไทย จึงดูเหมือนว่าจะเป็นแนวทางที่ไม่น่าจะเป็นไปได้เลย หากว่ากันตามทัศนคติข้างต้น เพราะลำพังเพียงแค่เสียงหัวเราะคงจะไม่สามารถอธิบายอะไรได้ในทางวิชาการที่ต้องการความเคร่งเครียดจริงจัง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ในงานวิชาการจะไม่เคยมีการนำเสียงหัวเราะและอารมณ์ขันมาวิเคราะห์สังคม เพราะเคยมีการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องอารมณ์ขันและเรื่องตลกในงานบทความวิชาการมาแล้วหลายชิ้น ซึ่งแต่ละชิ้นล้วนมีความน่าสนใจ เช่น ในบทความของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2545) เรื่อง “ตัวตลก: พระเจ้าในหนังไทย ทรศนะของนิธิ เอียวศรีวงศ์” และอุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ (2536) กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง อารมณ์ขันในสื่อมวลชน คืองานวิชาการที่มีลักษณะของการใช้เรื่องตลกและอารมณ์ขันในการวิเคราะห์สังคม

การใช้ภาพยนตร์ตลกไทยเพื่อมาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์สังคมไทย จึงเป็นความท้าทายที่น่าหาคำตอบว่าสามารถทำได้จริงหรือไม่ โดยการวิเคราะห์ดังกล่าวจะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ว่า วิธีการศึกษาจะต้องมีรูปแบบที่ถูกต้องตามลักษณะของงานวิชาการ

ภาพยนตร์ตลกสามารถเป็นสื่อมวลชนที่มีคุณค่า เป็นเอกสารทางสังคมที่มีการสะท้อนเรื่องราวของสังคมได้ แม้แต่ในภาพยนตร์ตลกที่มีจุดหมายในการสร้างอารมณ์ขันและความบันเทิงเป็นหลักก็อาจมีบางแง่มุมที่สะท้อนสังคมได้ จึงเป็นคำถามที่ผู้วิจัยให้ความสนใจและต้องการที่จะพิสูจน์เพื่อหาคำตอบให้ได้ว่า ภาพยนตร์ตลกเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์สังคมได้หรือไม่

การศึกษาภาพยนตร์ตลกไทย ผู้วิจัยเลือกที่จะวิเคราะห์เนื้อหาของภาพยนตร์ตลกไทยในแง่ของการเล่าเรื่องและอารมณ์ขันของภาพยนตร์ เพื่อนำไปสู่การสื่อความหมายของบริบททางสังคม ซึ่งอารมณ์ขันถือว่าเป็นคุณลักษณะเด่นของภาพยนตร์ตลกที่จะไม่วิพากษ์วิจารณ์หรือกล่าวถึงสังคมอย่างตรงไปตรงมา แต่จะใช้อารมณ์ขันเป็นสื่อในการกล่าวถึง ซึ่งถือว่ามีที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะหากการสร้างอารมณ์ขันที่เกิดขึ้น มุ่งหวังที่จะวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นไปของสังคมในลักษณะที่เป็นปัญหาสังคม

ข้อบกพร่องของสังคมโดยใช้อารมณ์ขัน ทำให้เกิดความรู้สึกรับรู้และเย้ยหยันปัญหา ดังกล่าว เพื่อจะนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาและข้อบกพร่องที่เกิดขึ้น

การวิจัยเรื่อง การเล่าเรื่อง อารมณ์ขัน และบริบททางสังคมในภาพยนตร์ตลกไทยร่วมสมัย ผู้วิจัยจึงต้องการหาคำตอบ เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ของภาพยนตร์ตลกไทย ที่มีนักแสดงตลกเป็นองค์ประกอบหลัก ถึงความมีคุณค่าของภาพยนตร์ประเภทดังกล่าว เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ภาพยนตร์ไทยในอนาคต และเพื่อที่จะเป็นประโยชน์ในการผสมผสานคุณภาพกับความต้องการของประชาชนให้เกิดขึ้นในวงการภาพยนตร์ไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาการเล่าเรื่องและการสื่อความหมายของภาพยนตร์ตลกไทยร่วมสมัย
2. ศึกษาอารมณ์ขันในภาพยนตร์ตลกไทยร่วมสมัย
3. ศึกษาบริบททางสังคมในภาพยนตร์ตลกไทยร่วมสมัย
4. ศึกษาภาพยนตร์ตลกไทยร่วมสมัยในฐานะที่เป็นเอกสารทางสังคม

ปัญหาของการวิจัย

1. การเล่าเรื่องและการสื่อความหมายของภาพยนตร์ตลกไทยร่วมสมัยเป็นอย่างไร
2. อารมณ์ขันในภาพยนตร์ตลกไทยร่วมสมัยเป็นอย่างไร
3. บริบททางสังคมในภาพยนตร์ตลกไทยร่วมสมัยเป็นอย่างไร
4. ภาพยนตร์ตลกไทยร่วมสมัยสามารถทำหน้าที่ในการบันทึกสังคม และเป็นเอกสารทางสังคมเพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์สังคมได้อย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์เนื้อหาภาพยนตร์ตลกไทยที่ออกฉายหลังปี พ.ศ. 2544 โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างของภาพยนตร์ตลกไทย จำแนกจากลักษณะของผู้ผลิตภาพยนตร์ที่แตกต่างกัน จำนวน 13 เรื่อง ซึ่งต้องเป็นภาพยนตร์ที่มีจุดเด่น คือ มีนักแสดงตลกเป็นองค์ประกอบสำคัญและใช้มุขตลกในการดำเนินเรื่อง เนื้อหาในการวิจัย จะวิเคราะห์เนื้อหาจากการเล่าเรื่อง อารมณ์ขัน และบริบททางสังคม โดยใช้เวลา 1 ปี ในการวิจัย คือ ตั้งแต่เดือนมกราคม-ธันวาคม พ.ศ. 2553

นิยามศัพท์เฉพาะ

ภาพยนตร์ตลกไทยร่วมสมัย หมายถึง ภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาเน้นสร้างอารมณ์ขัน โดยอาศัยเทคนิคของภาพยนตร์เป็นเครื่องมือในการสื่อความหมาย โดยภาพยนตร์ตลกไทยที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย จะต้องเป็นภาพยนตร์ตลกไทยที่ออกฉายหลังปี พ.ศ. 2544 เป็นภาพยนตร์ตลกที่มีนักแสดงตลกแสดงนำในภาพยนตร์ และเป็นภาพยนตร์ที่มีลักษณะเป็นเอกสารทางสังคม

การเล่าเรื่อง หมายถึง การสื่อสารเนื้อหาในภาพยนตร์ โดยใช้องค์ประกอบของการเล่าเรื่อง ตั้งแต่โครงเรื่อง ความขัดแย้ง แก่นเรื่อง ตัวละคร ฉาก มุมมองการเล่าเรื่อง เพื่อนำไปสู่การสร้างความหมายในเรื่องเล่าของภาพยนตร์ โดยใช้เทคนิคของภาพยนตร์ในการสื่อความหมายให้กับผู้ชม

การสื่อความหมาย หมายถึง การประกอบสร้างความหมายจากเหตุการณ์และโลกรอบตัวของภาพยนตร์เพื่อสื่อสารไปยังผู้ชม โดยเทคนิคของภาพยนตร์ เช่น การถ่ายภาพ การจัดแสง การตัดต่อ การจัดฉาก และการใช้เสียงและระบบการสร้างสัญญาณต่าง ๆ โดยสนับสนุนซึ่งกันและกันในการสร้างความหมายให้กับภาพยนตร์

อารมณ์ขัน หมายถึง เนื้อหา (content) และตัวบท (text) ของภาพยนตร์ที่มีลักษณะของการถ่ายทอดอารมณ์ขันผ่านทางเทคนิคของภาพยนตร์ ทั้งในการสื่อสารและการสื่อความหมายต่าง ๆ ให้กับผู้ชมภาพยนตร์

บริบททางสังคม หมายถึง สภาพแวดล้อมทางสังคมที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของภาพยนตร์ตลกไทยร่วมสมัย ผ่านการสื่อความหมายทั้งความหมายตรงและความหมายแฝงโดยอาศัยเทคนิคของภาพยนตร์ในการประกอบสร้างความหมาย

เอกสารทางสังคม หมายถึง การทำหน้าที่ของสื่อภาพยนตร์ในฐานะหลักฐานทางสังคมที่บันทึกความเป็นไปของสังคม ซึ่งอยู่ในรูปลักษณะของภาพเคลื่อนไหวและมีเกียรติภูมิในตัวเองเพียงพอที่จะใช้วิเคราะห์ทางวิชาการ ในลักษณะที่เป็นความจริงบนแผ่นฟิล์ม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดความรู้และความเข้าใจการเล่าเรื่องของภาพยนตร์ตลกไทยร่วมสมัยว่ามีวิธีการเล่าเรื่องอย่างไร
2. เกิดความรู้และความเข้าใจอารมณ์ขันในภาพยนตร์ตลกไทยร่วมสมัย
3. เกิดความรู้และความเข้าใจบริบททางสังคมในภาพยนตร์ตลกไทยร่วมสมัย
4. เกิดความรู้ความเข้าใจในสื่อภาพยนตร์ว่าได้ทำหน้าที่บันทึกสังคมและสามารถที่จะเป็นเอกสารทางสังคม เพื่อทำหน้าที่ในการวิเคราะห์สังคมได้